

УДК 75.09

МУСІЄНКО В. О.

Київський національний університет технологій та дизайну

**ДОСЛІДЖЕННЯ ТВОРЧОСТІ УКРАЇНСЬКОГО
ХУДОЖНИКА МИКОЛИ ПРОКОПЕНКА**

Мета. Провести дослідження творчості відомого художника М. Прокопенка та зробити аналіз етапів його становлення і професійного розвитку. Встановити взаємозв'язок та вплив соціально-політичної ситуації в суспільстві на зміст робіт, композицію, характер та зміну колірного колориту у творчості митця.

Методика. Дослідження ґрунтувались на основі аналізу робіт художника, які зберігаються у фондах музею.

Результати. Уперше розкрито та проаналізовано етапи становлення та творчого зростання митця М. Прокопенка. Досліджено вплив соціально-політичного стану суспільства, життя людини на мотиви, зміст та зміни колірного колориту. Такий вплив проаналізовано і розкрито в кожній серії робіт митця. Встановлена залежність психоемоційного стану художника від ситуації в суспільстві та життя людини, її права в цих умовах.

Наукова новизна. Встановлено основні етапи становлення та розвитку професійної майстерності відомого художника М. Прокопенка. Багата спадщина художника М. Прокопенка вперше досліджена та встановлено взаємозв'язок етапів розвитку і становлення митця у відповідності до стану соціально-політичної атмосфери в суспільстві та її вплив на психоемоційне сприйняття художником, який реалізує цей стан специфічними художніми засобами при створенні нових творчих робіт.

Практична значимість Встановлено безпосередній взаємозв'язок та залежність соціально-політичної ситуації в суспільстві, рівня дотримання прав людини, умов її життя, які мають вирішальний вплив на психоемоційний стан художника, його сприйняття існуючої дійсності. Таке сприйняття митця знаходить відображення в сюжетах, композиції, колірному колориті, які передані у відповідних його творах (книжкова графіка, історичні портрети, сюжетні твори, начерки та замальовки).

Ключові слова: колір, колорит, композиція, психоемоційний стан, соціально-політична ситуація, сюжетні теми, творчість художника.

Вступ. Творчість М. Прокопенка, його художня індивідуальність формувались в надзвичайно складних, напружених соціально-політичних умовах, значними змінами в житті суспільства, період зміцнення тоталітарної влади, яка прагнула переписати історію та знищити волелюбний дух українського народу [1, 2].

Постановка завдання. Під впливом таких обставин зростала і гартувалась громадянська, національна свідомість передової інтелігенції (письменників, поетів, науковців, художників) тієї епохи, що сприяло посиленню зацікавленості до вивчення історії рідного краю, до розуміння умов життя звичайної людини. У таких умовах художні твори М. Прокопенка винятково реалістичні, а в окремих випадках глибоко драматичні, в яких немає ніякої пихатої краси, а лише гірка правда життя, що відображена і зафіксована вдумливим художником-філософом. Його твори зігріті теплотою та любов'ю до людини, праці.

Результати досліджень. Микола Прокопенко народився 7 квітня 1924 р. в родині селянина – односібника в с. Квітки, Корсунь-Шевченківського району, Київської області.

Це був складний, буремний та трагічний період в житті народу України, який пов'язаний з результатами та наслідками громадянської війни, тривалою боротьбою

українського села проти ненависної радянської влади.

Значно складнішим стало життя родини Прокопенків, коли почалась епоха повальної колективізації українського села, під час якої забирали все, що було в родинному господарстві. У таких умовах сім'я залишалась без будь-яких засобів до існування. Але глобальна катастрофа як у селі, в якому проживала родина М. Прокопенка, так і в інших селах України почалась з осені 1932 р. коли радянська влада організувала і спланувала штучний голод-геноцид українського населення.

У цей період талановитій дитині було всього 8-9 років, і вже в ці юні роки він став свідком тих жахів, які на власні очі спостерігав трагедії села і навколишнього життя. Були втрати і в його родині. Однак, трагедії та жахи життя родини М. Прокопенка на цьому не закінчились.

З початком Другої світової війни, виникли нові випробування, які знову зруйнували мрії та плани юнака стати художником. Драматизм ситуації поглиблюється тим, що 19-річного юнака, на початку 1943 р., вивозять на примусові роботи до Німеччини, а пізніше – до Австрії. Після капітуляції Німеччини М. Прокопенко повертається до рідного села і знову юнак потрапляє в складні життєві умови, які створені підозрою, недовірою до людини, яка була вивезена окупантами на примусові роботи, тобто це був потенційний «ворог народу».

Розуміючи обставини життя, в які потрапила талановита молода людина, Микола змушений був виїхати до м. Дніпропетровська, де працював на будівництві з відновлення об'єктів народного господарства. Але мрія стати художником не залишала його і почала здійснюватись лише після вступу до Дніпропетровського художнього училища, де навчався протягом двох років, а в 1951 р. М. Прокопенко вступає до Київського художнього інституту, який успішно закінчив в 1956 р.

Під час навчання в інституті його вчителями були В. Касіян, І. Плещинський, К. Трохименко та інші відомі митці.

Після закінчення навчання М. Прокопенко був направлений на роботу до видавництва «Молодь» на посаду художнього редактора, де успішно працював і за цей період виконав ряд перспективних проектів, які допомогли йому стати членом Спілки художників України (1959 р.). Але надзвичайно складні і трагічні обставини життя в юності (1930-1946 рр.) сформували у митця особливе бачення дійсності життя. Всупереч радісних лозунгів влади, перспективних закликів вождів талановитий, думаючий художник знаходячись в колі однодумців, обговорював, знав та сприймав по-іншому дійсність оточуючого життя. Бачив злидні, убогість та нелюдські випробування, і не розумів оманливої радості політиків.

Особливий період (1960 – 1990 рр.) для існування України, творчих особистостей, життя людини в умовах тоталітаризму коли було організовано системну і цілеспрямовану компанію знищення української мови, культури (мистецтва, літератури, театру, кіно), з одночасним проведенням жорсткої тотальної русифікації суспільно-культурного життя. Безумовно, така суспільно-політична ситуація в країні негативно впливала на формування творчої особистості, на характер, зміст, композицію, мотиви та тематику творчих робіт, для яких обов'язковим і характерним є глибокі роздуми, пошуки істини, справедливості, яка постійно деформувалась реальною дійсністю. Враховуючи суспільно-політичну ситуацію в країні, художник-філософ зупиняє свій вибір на дослідженні історичної тематики та створює серію робіт за повістю І. Франка «Захар Беркут», яка об'єднана однією темою і сюжетною

лінією та складається з п'яти творів: «Мирні дні», «Тривога», «Бач, ми нападні», «Бій», «Ми перемогли».

Кожна з цих робіт наповнена глибоким філософським змістом, де майстерно розкрито трагізм події та силу духу народу. Досконалі технічні прийоми, композиційне вирішення, майстерне використання кольорів, власне прочитання і розуміння твору І. Франка, дозволили художнику передати бурхливі переживання персонажів твору. Події, нестримні пристрасті, в яких мить життя перетворюється на вічність. Зміст та ідейна спрямованість кожної роботи виділяється виразною, спланованою композицією, індивідуальним підходом, оригінальністю та складною технікою, виконаною в ахроматичних кольорах – від чорного до білого, через сірі відтінки ефектно використовуючи контрасти. Тим самим змушує глядача постійно відчувати психоемоційне напруження.

На серії цих робіт і в подальших творчих пошуках можна яскраво спостерігати активний вплив на митця соціально-політичної ситуації в країні, реального життя людини, її права в суспільстві. Усі ці фактори безпосередньо формують психоемоційний стан художника-філософа, його розуміння кольору та використання власної палітри при створенні інших, вражаючих своєю правдивістю робіт.

У колі однодумців-художників, Миколу Прокопенка виділяли як поета ахроматичного кольору, як художника-філософа. Природність і невимушеність в розвитку сюжетної лінії та в передачі окремих діючих осіб – це результат власних, цілеспрямованих творчих пошуків і напруженої, виснажливої роботи. У той же час, пошук в напрямку художньої форми постійно спрямований на створення в глядача відчуття, що подія, відтворена на форматі, відбувається безпосередньо перед глядачем і за його участю, а це дозволяє сконцентрувати його увагу і підсилити психоемоційний вплив на глядача.

Особливий етап у розвитку творчості митця, його майстерності був період створення портретів історичних особистостей та видатних людей України. Робота над створенням портрету змушувала художника глибоко вникати, вивчати, досліджувати обставини, оточення, людей, тим самим, значно розширюючи та збагачуючи своє розуміння психології, дії конкретного образу.

У портретах, виконаних художником, відчувається глибоке проникнення в індивідуальність створюваного образу і при цьому майстерно виділяються загальні риси, які відтворюють умови характерні для певної історичної епохи. У цих творах художник досягає високої майстерності у створенні багатограних і глибоко психологічних образів, використовуючи лише помітну зміну міміки обличчя, передаючи нюанси глибоких внутрішніх переживань. Така висока техніка та професіоналізм дозволяють художнику в кожному образі передати історію життя даної людини. Образна виразність кожного портрета, створених художником, досягається ефектним композиційним та колірним вирішенням. Вираз обличчя, написаних історичних постатей, створює враження живих, позбавлених будь-якої ідеалізації образів з яскраво вираженою гордістю і грізною внутрішньою силою, яка характерна для історичних українських особистостей.

Починаючи з 1970 р. країну поглинула епоха так званого застою в економічному розвитку. Але у сфері соціально-політичної дійсності спостерігається розширення та поглиблення тиску на українську творчу інтелігенцію. За найменший натяк незгоди з діями існуючого тоталітарного режиму людину арештовували і на довго кидали за ґрати. У таких

умовах існування художник знову звертається до історичної тематики та створює, за своїм художнім змістом, вражаючу епічну серію із шести визначальних робіт за мотивами історичного епосу «Слово о полку Ігоревім». Ця серія включала шість робіт з характерними назвами, а саме: «Літописець», «Похід Ігоря», «Перший бій», «Поразка», «Плач Ярославни», «За землю Русі». Кожна виконана сюжетна робота являє собою завершений художній твір з певною ідеологічною спрямованістю, де автор майстерно передає героїку минулих часів, патріотизм, самовідданість і самопожертву учасників тих подій. Художник, працюючи над цими роботами, дуже вдало зробив їх назви, стверджуючи цим споконвічний взаємозв'язок поколінь, роль і призначення художника у житті та долі свого народу. Живопис творів не виділяється багатством відтінків, тому що виконаний в ахроматичних кольорах, але така манера виконання дозволяє надати їм цілісний та правдивий характер і побудований на можливостях тонального живопису. Широке використання можливостей монохроматичного кольору, контрастна світлопередача значно підсилюють правдивість, життєвість історичної дійсності та її учасників.

Аналіз виконаної серії історичних творів дозволяє зробити висновок, що вони тісно пов'язані з традиціями жанрового живопису і стають одними із основних джерел для створення творів визначального, філософського і соціального змісту.

Проведений аналіз творчості цього періоду, дозволяє виділити високий рівень майстерності художника, яку можна добре відчутти як у композиційній побудові сюжету, так і в характері передачі динаміки руху, не тільки за допомогою ритму фігур (робота «Перший бій»), але також за допомогою майстерної передачі психоемоційного стану зображених персонажів твору.

Планетарна катастрофа на Чорнобильській АС (квітень 1986 р.) не додала оптимізму в житті суспільства і, відповідно, не могла вплинути на характер творчості художника. Однак, в таких складних умовах життя суспільства почалась епоха так званої «перебудови», коли вже можна було пробувати створювати картини, які б реально передавали настрої суспільства та почуття художника, який пройшов надто складний життєвий шлях і все побачене і пережите постійно нагадувало про себе глибоко вражало митця.

У цей період художник створює серію робіт, під вражаючою назвою «Розкажіть мені, мамо...», в них з особливою правдивістю показане життя людини в нестерпних умовах тоталітарної держави, її безправність, в якій життя людини сприймається, як «тріска, яка летить, коли рубають ліс...». До цієї серії входить п'ять робіт, а саме: «Розкажіть мені, мамо...», «Читали і вірили...», «Вірили і мріяли», «Дума батька», «Англічанин-мудрець, а ми де і з ким?» (рис. 1).

Виконаний цикл робіт це приклад станкового живопису з використанням ахроматичної колірної гами. Художній потенціал станкового мистецтва - невичерпний, використовуючи багатство форм реального життя, найглибші пориви людської душі дозволяють узагальнювати події, факти, поєднуючись з витонченим, психологічним нюансуванням.

Драматизм, який характеризує жанрові твори художника, зовнішньо виражений стримано, але колір дозволяє створити в композиції різкий контраст і тим самим з'являється фон, щоб викликати найглибші переживання, привернути та затримати увагу глядача, до тієї чи іншої події та її учасників.

а)

б)

Рис. 1 Твори художника М. Прокопенка: а – «Англійчанин-мудрець, а ми де і з ким?», 1988 р. (папір, темпера); б – «Портрет матері», 1979 р. (папір, гуаш)

Композиція кожного твору побудована на збереженні рівноваги, горизонталей і вертикалей, які перебувають в постійному протистоянні з динамічними штрихами, створюючи, виділяючи і моделюючи форму. У творах митця постійно формується і створюється протиборство контрастів, які виражені протистоянням чорного і білого кольорів, що дозволяє ефективно впливати на почуття глядача, тримаючи його в тривозі та очікуванні змін. Цей цикл робіт М. Прокопенка точно передає події, які боляче, з великими втратами перенесло українське суспільство, жертвою і свідком яких, був і сам художник. Зміст, композиції, колір робіт яскраво виділяють трагізм тих подій, нелегку долю людини і слугують пересторогою, закликком берегти Незалежність України, життя кожної людини, формуючи просту, зрозумілу вимогу, що держава для людини, а не людина для держави.

Продовжуючи соціально значимі теми для суспільства, не зупиняючись на досягнутому, продовжує працювати художник, створюючи вражаючі твори мистецтва, один із них має неабиякий вплив на глядача – триптих «У задумі».

Створенням цих робіт автор розкриває найгостріші соціальні проблеми, стан та жахливі умови життя звичайної людини вже в умовах незалежної України. Так в роботі «У задумі» на передньому плані зображена ще, далеко, нестара жінка з сумним зморшкуватим обличчям, в непарадному одязі, а голову її покриває ненова хустина, на ногах основне взуття сільської людини – кирзові чоботи. У цьому образі детально прописані натруджені руки, які ніколи не мають спокою. Композиційне вирішення, колірна гама, фон створюють у глядача гнітюче враження і глибоке не розуміння з безліччю запитань «чому саме так? Скільки ще все це буде продовжуватись? І коли це закінчиться?». Але друга робота «Дороги» не дає відповіді на питання, які художник ставить в першій роботі.

У роботі «Дороги» складний, драматичний сюжет, на передньому плані в

ахроматичній колірній гамі показано віз, запряжений парою змучених коней, які тягнуть його розбитою, загрозою, мокрою дорогою в нікуди (рис. 2). І тут художник голосно звертається до суспільства з питанням «хто винен?!».

а)

б)

Рис. 2. Твори художника М. Прокопенка: а – «Дороги», 1992 р. (папір, темпера);
б – «Село», 1992 р. (папір, вугілля)

У третій, вражаючій своїм глибоким філософським змістом, яскравою колірною гамою на темному фоні, своєю композиційно завершеною роботою «Нам би ще...» художник дає відповіді на всі гострі, постійні та нерозв'язані питання (рис. 3).

Рис. 3. Твір художника М. Прокопенка: «Нам би ще...», 1992 р., (полотно, темпера)

Робота виконана в яскравих хроматичних кольорах, де на передньому плані зображено прилавок придорожного або сільського базарчику. На цьому прилавку зображено багатства української землі, результати повсякденної важкої праці: калачі з маком, хліб, сало, яйця, пиріжки, банка сметани, перець гіркий, вінок цибулі, жовтобоккі

гарбузи, смугастий кавун, відро картоплі, а під столом, головний, діючий об'єкт – виразно зображені натруджені руки жінок-трудівниць. Їхнє скромне, вбоге вбрання та незмінне, безформне взуття сільської жінки – кирзові чоботи.

Своєю роботою художник з відвертою прямою дає відповіді на всі запитання, які ставить дійсність, реальне життя всього суспільства назвою цієї роботи – «Нам би ще..!». Тобто, багатій країні з працьовитими людьми і з такою неможливо жахливою, ганебною бідністю, автор відкрито закликає і показує спосіб вирішення цих гострих соціально-політичних проблем, а саме: відсутність голови – професійної, патріотичної та національно свідомої, яка змогла б зробити прорив у соціально-економічному розвитку Незалежної України.

Кожна робота майстра, спрямована на думаючого глядача, ставлячи його перед глобальною проблемою моральності особистості, але також дає конкретні відповіді та шляхи подолання гострих, соціальних негараздів у сучасному суспільстві.

Висновки. Проведене дослідження та аналіз результатів творчості відомого художника, члена Спілки художників України (з 1959 р.), Почесного громадянина м Корсунь-Шевченківського (з 1998 р.) М. Прокопенка, дозволяє зробити висновки та безпосередньо пов'язати залежність соціально-політичної обстановки в суспільстві, життєвий рівень та права людини (за період з 1917 – 1991 рр.) з характером, змістом, тематикою, композицією та колірною гамою завершених робіт.

У фондах Корсунь-Шевченківського національного культурно-історичного заповідника зберігається близько 2340 творів М. Прокопенка, а також твори художника знаходяться ще у 20 музеях України, в багатьох приватних колекціях в Україні та закордоном. Однак, необхідно виділити, це перше звернення до багатой спадщини відомого митця, яке складається з розмаїття тематики та напрямків творчої роботи, а саме:

- книжкова графіка (проілюстровано майже 200 творів класиків української та світової літератури);
- портрети визначних історичних особистостей України;
- сюжетні картини історичного та побутового змісту;
- начерки і замальовки різної тематичної спрямованості.

Аналіз творчості художника-філософа дозволяє зробити висновок, що роботи автора розкривають гострі, болючі соціально-політичні теми з жорсткою реальністю та правдивістю тих подій, які автор особисто пережив та був їх свідком.

Усі твори митця являють собою попередження, заклик до майбутнього покоління – не бути байдужим, а бути готовим боротись за свої права та гідне життя.

Список використаної літератури

1. Довідкова карта М.А. Прокопенко / Архів відділу художньої галереї. Корсунь-Шевченківського державного історико-культурного заповідника.
2. Бахмут А.І. Срібні роки образотворчого мистецтва на Корсунщині. Корсунь-Шевченківський, 2014 – 104с., фото: кольор, 4-б.

References

1. Dovidkova karta M.A. Prokopenko / Arhiv viddilu hudozhn'oï galereï. Korsun'-Shevchenkivs'kogo derzhavnogo istoriko-kul'turnogo zapovidnika.
2. Bahmut A.I. Sribni roki obrazotvorchogo mistectva na Korsunshhini. Korsun'-Shevchenkivs'kij, 2014 – 104s., foto: kol'or, 4 b.

ИССЛЕДОВАНИЕ ТВОРЧЕСТВА УКРАИНСКОГО ХУДОЖНИКА НИКОЛАЯ ПРОКОПЕНКА МУСИЕНКО В. А.

Киевский национальный университет технологий и дизайна

Цель. Провести исследование творчества известного художника Н. Прокопенка и выполнить анализ этапов его становления и профессионального развития. Установить взаимосвязь и влияние социально-политической ситуации в обществе на содержание работ, композицию, характер и изменения цветового колорита творчестве художника.

Методика. Исследования базировались на основе анализа произведений художника, которые хранятся в фондах музея.

Результаты. Впервые раскрыты и проанализированы этапы становления и творческого развития художника Н. Прокопенка. Исследовано влияние социально - политического состояния общества, жизни человека на мотивы, содержание и изменения цветового колорита. Такое влияние проанализировано и раскрыто в каждой серии работ художника. Установлена зависимость психоэмоционального состояния художника от ситуации в обществе и жизни человека, его права в таких условиях.

Научная новизна. Определены основные этапы становления и развития профессионального мастерства известного художника Н. Прокопенка. Богатое наследие художника Н. Прокопенка впервые исследовано и раскрыта взаимосвязь этапов развития и становления мастера в соответствии с социально-политической атмосферой в обществе и ее влияние на психоэмоциональное ощущение художника, который реализует это состояние специфическими художественными приемами при создании новых творческих работ.

Практическая значимость. Установлена непосредственная взаимосвязь и зависимость социально-политической ситуации в обществе, уровня соблюдения прав человека, условий его жизни, которые имеют определяющее влияние на психоэмоциональное состояние художника, его принятие существующей действительности. Такое восприятие художником отражено в сюжетах, композиции, цветовом колорите, какие переданы у соответствующих его произведениях (книжная графика, исторические портреты, сюжетные произведения, наброски и зарисовки).

Ключевые слова: цвет, колорит, композиция, психоэмоциональное состояние, социально-политическая ситуация, сюжетные темы, творчество художника.

**STUDY OF CREATIVE WORK OF UKRAINIAN PAINTER MYKOLA PROKOPENKO
MUSIYENKO V.**

Kyiv National University of Technologies and Design

Purpose. *To study creative work of a famous painter Mykola Prokopenko and to analyze the stages of his evolvement and professional development; to determine the interrelation and influence of socio political society situation on the content of his works, composition, nature and color change in creative work of the artist.*

Methods. *The studies are based on the analysis of works of the painter, which are stored in the holdings of the museum.*

Results. *Stages of evolvement and creative development of the artist Mykola Prokopenko were exposed and analyzed for the first time. The influence of socio political society situation and persons' life on motives, content and color change was studied. This influence was analyzed and disclosed in each series of works of the artist. The dependence of painters' emotional state on the society situation and persons' life, their rights under these conditions were established.*

Scientific novelty. *The main stages of evolvement and professional development of the famous painter Mykola Prokopenko were outlined. The rich legacy of the painter Mykola Prokopenko was studied for the first time, the interrelation of stages of development and creative development of the artist in accordance with the socio political society situation and its influence on psychoemotional perception of the artist who actualizes this state with specific artistic means while creating new creative works was established.*

Practical significance. *The direct interrelation and dependence of the socio political society situation was determined, as well as the level of observance of human rights, the living conditions which have a determining influence on psychoemotional state of the painter, his acceptance of the existing reality. Such perception of the artist is reflected in story, composition, color, which are reproduced in his works (book graphics, historical portraits, narrative works and sketches).*

Keywords: *color, composition, psychoemotional state, socio political situation, narrative themes, creative work of painter.*